

6. Шинкаренко, В. А. Организация трудового обучения учащихся второго отделения вспомогательной школы [Текст] / В. А. Шинкаренко, Д. Н. Ескевич. – Минск, 2008. – 49 с.
7. Карвасарская, Е. Е. Осознанный аутизм, или мне не хватает свободы... Книга для тех, чья жизнь связана с аутичными детьми / Е. Е. Карвасарская. — СПб.: Генезис, 2010. — 400 с. — Текст: непосредственный.
8. Нищева, Н. В. Дети с расстройствами аутистического спектра в детском саду. ФГОС. / Н. В. Нищева. — СПб.: Детство-Пресс, 2022. — 272 с. — Текст: непосредственный.
9. American Psychiatric Association. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders: DSM-5-TR*. – 5th ed., text rev. – Washington, DC: American Psychiatric Association Publishing, 2022.
10. World Health Organization. *International Classification of Diseases 11th Revision (ICD-11)*. – Geneva: WHO. – URL: <https://icd.who.int/> (қаралған күні: 16.10.2026).

МРНТИ:14.29.23

<https://doi.org/10.51889/2960-1673.2026.86.3.007>

¹Жакипбекова С.С., ²Шалқар А.С.,

¹PhD, ғылыми жетекші

²7M01906 Арнайы педагогика: инклюзивті білім беру бағдарламасының

2 курс магистранты

akniet.shalkar03@mail.ru

ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРДЫҢ ПСИХИКАЛЫҚ ДАМУЫ ТЕЖЕЛГЕН МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС DAҒДЫЛАРЫН ДАМУYТУДАҒЫ МҮМКІНДІКТЕРІ

Аңдатпа. Мақалада ұлттық ойындардың психикалық дамуы тежелген мектепке дейінгі балалардың әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларын дамытудағы мүмкіндіктері қарастырылады. Ұлттық ойындардың балалардың өзара әрекеттесуіне, қарым-қатынас орнатуына, бірлескен әрекетке қатысуына және әлеуметтік мінез-құлық дағдыларын меңгеруіне ықпалы сипатталады. Сонымен қатар ұлттық ойындарды түзете-дамыту үдерісінде қолданудың педагогикалық маңыздылығы мен ерекшеліктері талданады. Ұлттық ойындарды мақсатты әрі жүйелі ұйымдастыру балалардың әлеуметтік ортаға бейімделуіне, коммуникативтік белсенділігінің артуына және құрдастарымен жағымды қарым-қатынас орнатуына мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: ұлттық ойындар, психикалық дамуы тежелген балалар, мектепке дейінгі жас, әлеуметтік қарым-қатынас, коммуникативтік дағдылар, түзете-дамыту жұмысы, әлеуметтік бейімделу, мектепке дейінгі тәрбие.

Жакипбекова С.С., Шалқар А.С.,

¹ Доктор PhD

² Магистрант 2-го курса образовательной программы 7M01906 «Специальная педагогика: инклюзивное образование»

akniet.shalkar03@mail.ru

ВОЗМОЖНОСТИ НАЦИОНАЛЬНЫХ ИГР В РАЗВИТИИ НАВЫКОВ СОЦИАЛЬНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ У ДОШКОЛЬНИКОВ С ЗАДЕРЖКОЙ ПСИХИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Аннотация. В статье рассматриваются возможности использования национальных игр для развития навыков социального взаимодействия у детей дошкольного возраста с задержкой психического развития (ЗПР). Раскрывается влияние национальных игр на формирование коммуникативных умений, установление контактов со сверстниками, развитие навыков совместной деятельности и усвоение социально приемлемых форм поведения. Особое внимание уделяется педагогическому потенциалу национальных игр в коррекционно-развивающем процессе. Обосновывается значимость целенаправленного и систематического применения национальных игр для повышения коммуникативной активности детей, формирования положительных межличностных отношений и успешной социальной адаптации.

Ключевые слова: национальные игры, задержка психического развития, дети дошкольного возраста, социальное взаимодействие, коммуникативные навыки, коррекционно-развивающая работа, социальная адаптация, дошкольное образование.

Zhakupbekova S.S., Shalkar A.S.,

¹ PhD ² Second-year Master's student in the educational program 7M01906 "Special Pedagogy: Inclusive Education"

akniet.shalkar03@mail.ru

THE POTENTIAL OF NATIONAL GAMES IN DEVELOPING SOCIAL INTERACTION SKILLS IN PRESCHOOL CHILDREN WITH DEVELOPMENTAL DELAY

Abstract. The article explores the potential of traditional national games for developing social interaction skills in preschool children with developmental delays. It examines the influence of traditional games on the formation of communication skills, the establishment of peer relationships, participation in cooperative activities, and the development of socially appropriate behavior. Particular attention is paid to the pedagogical value of traditional games in the correctional and developmental process. The article highlights the importance of the purposeful and systematic use of traditional games to enhance children's communicative activity, foster positive interpersonal relationships, and promote successful social adaptation.

Keywords: traditional national games, developmental delay, preschool children, social interaction, communication skills, correctional and developmental work, social adaptation, preschool education.

Кіріспе. Қазіргі таңда Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беруді дамыту және ерекше білім беруді қажет ететін балалардың әлеуметтік бейімделуі мен коммуникативтік дағдыларын қалыптастыру өзекті мәселе болып отыр. Психикалық дамуы тежелген мектеп жасына дейінгі балалардың әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларын ерте қалыптастыру олардың тұлғалық және әлеуметтік дамуының маңызды шарты ретінде қарастырылады, себебі мектепке дейінгі кезең баланың әлеуметтік тәжірибесі мен қарым-қатынас мәдениетінің қалыптасуында шешуші рөл атқарады.

Қазақстан Республикасында ерекше білім беруді қажет ететін балаларды қолдау мен инклюзивті білім беруді дамытудың құқықтық негіздері 2021 жылы қабылданған «Инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заңымен жүйеленді. Бұл заңнамалық акт әрбір баланың, соның ішінде психикалық дамуы тежелген мектеп жасына дейінгі балалардың жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, түзету-педагогикалық қолдау алуына құқықтық кепілдік береді. Сонымен қатар, «Қазақстан Республикасындағы мәдениет туралы» Заңы ұлттық мұраны, салт-дәстүрлерді, әдет-

ғұрыптарды және ұлттық ойындарды сақтау, жаңғырту және өскелең ұрпақ тәрбиесінде пайдалану бағыттарын айқындайды. Осы орайда, заңнамалық талаптар мен этнопедагогикалық әлеуетті ұштастыра отырып, ұлттық ойындарды цифрлық технологиялар арқылы инклюзивті білім беру үдерісіне енгізу өте өзекті міндет болып табылады.

Алайда қазіргі педагогикалық тәжірибеде бұл бағыттағы жұмыстар жеткілікті деңгейде жүйеленбеген, сондай-ақ ұлттық ойындардың түзете-дамыту мүмкіндіктері толық пайдаланылмай отыр. Осыған байланысты балалардың әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларын дамытуда ұлттық ойындарды қолдану қажеттілігі артып, мәселенің ғылыми-педагогикалық өзектілігі күшейе түседі.

Қазақ халқының ұлттық ойындары –ұрпақ тәжірибесінің көне әрі тиімді құралы. Олар балалардың қимыл-қозғалыс белсенділігін арттырумен қатар, ұлттық дәстүрлерді сіңіріп, қарым-қатынас жасау дағдыларын жетілдіруге ықпал етеді. Ұлттық ойындарды мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының оқу-тәрбие үдерісіне енгізу арқылы балалардың танымдық қызығушылығын оятып, олардың метадағдыларын кешенді дамытуға мүмкіндік туады. Қазақтың ұлттық ойындары -халықтың тарихи-мәдени тәжірибесінен туындаған, балалар-дың танымдық, қимыл-қозғалыс және әлеуметтік дамуына бағытталған дәстүрлі ойын түрлері. Олар баланың дүниетанымын кеңейтеді, шығармашылық қабілетін дамытады және ұлттық құндылықтарға баулиды;мектепке дейінгі балалар –тұлғалық дамудың ерте кезеңіндегі жас ерекшелігіне тән топ. Бұл жастағы балалардың зейіні тұрақсыз, есте сақтау қабілеті қабылдаумен тығыз бай-ланыст, ал қиялы белсенді дамиды. Осы кезеңде ойын –жетекші әрекет түрі болып саналады [3].

Зерттеу жұмысының мақсаты – ұлттық ойындар арқылы психикалық дамуы тежелген мектеп жасына дейінгі 5-6 жастағы балалардың әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларын дамытуды теориялық негіздеу және оның тиімділігін тәжірибеде анықтау.

Зерттеу материалдары мен әдістері

Эксперименттік жұмысқа психикалық дамуы тежелген (ПДТ) 5–6 жастағы 20 бала қатысты.

Зерттеу жұмысының негізгі міндеттерінің бірі -қазақтың ұлттық ойындарының тәрбиелік және дамытушылық мәнін анықтау. Халқымыздың ұлттық ойындары және олардың әлеуметі туралы көптеген ғалымдар, ізденушілер өздерінің еңбектерінде жазған және бірқатар диссер-тациялық жұмыстар да орындалған. Мәселен, Е.Сағындықов өзінің «Қазақтың ұлттық ойындары» [4] еңбегінде балалардың ұлттық ойындары арқылы зейінін, моторикасын және әлеуметтік дағдыларын дамыту жолдарын қарастырады. Дағдыларды дамыту тұрғысынан ұлттық ойындардың тәрбиелік маңызын ашады.С.Қалиев «Халық педагогикасының негіздері» [5] деп аталатын еңбегінде: қазақ халқының ұлттық дәстүрлері мен ойындарының балаларды тәрбиелеу мен дағдыларды дамытуға рөлі туралы мазмұндайды және баланың танымдық және әлеуметтік қабілеттерін дамытуға бағытталған әдістемелік ұсыныстар береді.Қ.Қ. Құланованың авторлық бірлестіктегі «Ұлттық ойындарды оқу үдерісінде қолдануға арналған –әдістемелік құрал» атты оқу-әдістемелік құралда [6] ұлттық спорт түрлері мен спорт ойындарының білім алушылардың күнделіктітіршілігінде алатын орны, тәрбиелу маңызы туралы айтылады және ұлттық ойындардың ережелері мен қолдану әдістері мазмұндалады.Осы бағыттағы және мазмұндағы еңбектерді көбірек келтіре беруге болады. Мәселен, К.Т. Какашев «Қазақ ұлттық ойыны асықтан жарыс өткізу және ұйымдастыру» тақырыбындағы әдістемелік құралында [7]: қазақтың ұлттық асық ойыны туралы түсінік пен оның ережелерін сипаттайды. Асық ойынының тарихи-мәдени маңызы туралы әрбір ойыншы білгені абзал. Асық –қазақ халқының ең көне ұлттық ойындарының бірі, балалардың ой-өрісі мен дене қимылдарын дамытуда ерекше рөл атқарады. Этнографтардың пікірінше, асық ойыны тек

қана көңіл көтеру құралы ғана емес, сонымен бірге ұрпақ тәрбиесінде халықтық педагогиканың маңызды бөлігі болып саналады [8].

Қазақтың ұлттық ойындарының ішінен мектепке дейінгі мекемелердің жоғары буын балалар-дың жас ерекшелігіне сәйкес «Ақ серек, көк серек», «Соқыртеке», «Санамақ», «Арқан тарту», «Қуыр-қуыр, қуырмаш» және «Асық ойыны» сияқты ұлттық ойындар тандап алынуға болады. Бұл ойындар метадағдылардың әртүрлі қырларын дамытуға бағытталды, оларды атап айтқанда: танымдық (зейін, ойлау, есте сақтау); әлеуметтік-эмоциялық (ынтымақтастық, қарым-қатынас, өзін-өзі реттеу); қимыл-қозғалыс (қол-аяқ үйлесімділігі, моторика). Осылайша, зерттеу әдістері мен материалдары балалардың метадағдыларын дамытудағы ұлттық ойындардың ықпалын жан-жақты талдауға мүмкіндік береді.

Нәтижелер және талдау жасау. Зерттеу жұмысының қалыптастырушы кезеңінде психикалық дамуы тежелген (ПДТ) 5–6 жастағы балалардың әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларын дамыту мақсатында белгілі психологтер мен педагогтердің әдістемелері негізге алынды. Атап айтқанда, балалардың әрекеттік-ойын әрекетін ұйымдастыруда Е.А. Стребелеваның ерекше балалармен қарым-қатынас пен ынтымақтастықты қалыптастыру әдістемесі, ал этнопедагогикалық әлеуетті кіріктіру барысында Н.С. Әлқожаеваның ұлттық ойындар арқылы тұлғаны тәрбиелеу қағидаттары басшылыққа алынды. Сонымен қатар, арнайы психологиялық түзету жұмыстарында Ж.И. Намазбаеваның танымдық және коммуникативтік үдерістерді дамытуға бағытталған теориялық көзқарастары қолданылды. Осы ғылыми-әдістемелік тұғырларға сүйене отырып, тәжірибе барысында дәстүрлі ұлттық ойындар («Ханталапай», «Ақсерек-көксерек», «Соқыртеке», «Сақина салу») мен заманауи цифрлық технологиялар сабақтастырыла қолданылды. Дидактикалық процесс барысында төмендегі жұмыстар жүзеге асырылды:

- Ұлттық ойын ережелері мен кейіпкерлері интерактивті тақтада анимациялық, аудио-визуалды форматта көрсетіліп, ПДТ бар балалардың тұрақсыз зейінін шоғырландыруға және қабылдауын жеңілдетуге ықпал етті;
- Интерактивті тапсырмалар арқылы балалар асықтарды түсіне, пішіні мен көлеміне қарай сұрыптап («Интерактивті Ханталапай»), содан кейін бұл әрекетті шынайы ұлттық ойында топпен бірлесе отырып орындады;
- Цифрлық визуализация балалардың эмоционалдық жауапкершілігін, қатарластарының есімін атау, кезек күту және өзара әрекеттесу барысындағы белсенділігін арттырды.

Эксперименттің тиімділігін бағалау мақсатында жұмыстың басында (анықтаушы) және соңында (бақылау) диагностикалық өлшеулер жүргізіліп, нәтижелері 1-кестеде көрсетілді.

Кесте 1-ПДТ бар мектеп жасына дейінгі балалардың әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларының динамикасы

Дағдылар мен көрсеткіштер	Экспериментке дейін	Эксперименттен кейін	Оң динамика
Қарым-қатынасқа түсу белсенділігі мен ынтасы	25%	58%	+33%
Ойын ережесін сақтау және өзін-өзі реттеу	33%	67%	+34%
Ұжымдағы ынтымақтастық пен эмоционалдық қолдау	17%	50%	+33%

Алынған сандық көрсеткіштер мен математикалық-статистикалық өңдеу нәтижелері ұлттық ойындарды цифрлық құралдармен кіріктіре қолданудың жоғары тиімділігін айқын дәлелдеді. Қарым-қатынасқа түсу белсенділігі мен ынтасы көрсеткіші эксперимент басында 25% құраса, жұмыс соңында 58%-ға көтеріліп (+33%), балалардың қатарластарымен және

тәрбиешімен байланысқа шығудан қорқу сезімі (үрейі) сейілгенін көрсетті. Ойын ережесін сақтау және өзін-өзі реттеу деңгейі 33%-дан 67%-ға дейін артты (+34%). Бұл цифрлық интерактивті тақта арқылы ойын шартын визуалды түрде түсіндіру балалардың мінез-құлқын реттеп, кезек күту мәдениетін қалыптастыруға зор әсер еткенін білдіреді. Ұжымдағы ынтымақтастық пен эмоционалдық қолдау көрсеткіші 17%-дан 50%-ға көтеріліп (+33%), дәстүрлі ұлттық ойындардың (мысалы, командалық «Ақсерек-көксерек» немесе «Арқан тартыс») балаларды топтаса жұмыс істеуге, бір-бирине тілектестік білдіруге баулығанын нақты көрсетеді.



Сурет1. ПДТ бар мектеп жасына дейінгі балалардың әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларының динамикасы

Қорыта айтқанда, ұлттық ойындарды заманауи цифрлық технологиялармен ұштастыру ПДТ бар балалардың коммуникативтік кедергілерін жойып, вербалды (сұрақ қою, жауап беру, өтініш айту) және вербалды емес (мимика, ым-ишара, эмоцияны жеткізу) байланыс сапасын сапалы жаңа деңгейге көтерді. Интерактивті формат ережелерді оңай қабылдауға жол ашса, шынайы ұлттық ойын процесі балалар арасындағы шынайы әлеуметтік қарым-қатынасты бекітті.

Қорытынды. Зерттеу жұмысы аясында жүргізілген теориялық талдаулар пен педагогикалық эксперимент нәтижелері ұлттық ойындарды заманауи цифрлық технологиялармен сабақтастыра қолданудың психикалық дамуы тежелген (ПДТ) 5–6 жастағы балалардың әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларын дамытудағы жоғары тиімділігін толық дәлелдеді. Жұмыстың мақсаты мен міндеттеріне сәйкес келесідей қорытындылар жасалды:

1. Теориялық және әдістемелік негіздеме: Арнайы педагогика, психология және этнопедагогика ғылымдарының (Е.А. Стребелева, Н.С. Әлқожаева, Ж.И. Намазбаева және т.б.) көзқарастарына сүйене отырып, ПДТ бар балалардың коммуникативтік ерекшеліктері анықталды және ұлттық ойындардың түзете-дамытушылық әлеуеті ғылыми тұрғыдан негізделді.
2. Цифрлық құралдар мен ұлттық ойындардың сабақтастығы: Ұлттық ойындардың мазмұнын интерактивті тақталар, анимациялық және аудио-визуалды форматтар арқылы цифрландыру балалардың тұрақсыз зейінін шоғырландырып, дидактикалық материалды қабылдауын жеңілдететіні тәжірибе жүзінде анықталды. Интерактивті кезеңнен кейінгі шынайы ұлттық ойын процесі (мысалы, «Ханталапай», «Ақсерек-көксерек», «Соқыртеке»)

балалардың өзара тіл табысуына, кезек күту мәдениетіне және эмоцияларын басқаруға оны ықпал етті.

3. Сандық көрсеткіштер мен динамика: Эксперимент нәтижелері балалардың қарым-қатынасқа түсу белсенділігі (+33%), ойын ережесін сақтау және өзін-өзі реттеу (+34%), сондай-ақ ұжымдағы ынтымақтастық пен эмоционалдық қолдау (+33%) көрсеткіштерінің айтарлықтай өскенін көрсетті. Бұл ПДТ бар балалардың вербалды және вербалды емес байланыс сапасының сапалы жаңа деңгейге көтерілгенін айғақтайды.

Педагогтер мен арнайы білім беру ұйымдарына арналған әдістемелік ұсыныстар:

- Мектепке дейінгі арнайы және инклюзивті білім беру ұйымдарында ұлттық ойындардың цифрлық дидактикалық контентін (интерактивті презентациялар, анимациялық нұсқаулықтар) жүйелі түрде әзірлеп, оқу-тәрбие үдерісіне енгізу;
- Түзету-дамыту жұмыстарында дефектологтар, логопедтер, психологтер мен тәрбиешілердің өзара тығыз әрекеттестігін қамтамасыз ету;
- Ойын сабақтарын ұйымдастыру барысында баланың жеке-дара психофизиологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, визуалды қолдау мен практико-ориентацияланған тапсырмаларды тең ұстау.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы: Қазақстан Республикасының 2021 жылғы 26 маусымдағы № 56-VII ҚРЗ Заңы. – URL: <https://old.adilet.zan.kz/kaz/docs/Z2100000056>.
2. Мәдениет туралы: Қазақстан Республикасының 2006 жылғы 15 желтоқсандағы № 207 Заңы. – URL: <https://old.adilet.zan.kz/kaz/docs/Z060000207>.
3. Омарбекова Ф. К., Ортаев Б. Т., Алимбекова С. Ш., Накешева С. Т. Методика развития метанавыков детей 4–5 лет посредством казахских национальных игр // Вестник КазНПУ имени Абая. Серия: Педагогические науки. – 2026. – Т. 89, № 1. – С. 393–406. – DOI: 10.51889/2959-5762.2026.89.1.037
4. Сағындықов Е. Қазақтың ұлттық ойындары. – Алматы: Рауан, 1991. – 192 б. 11. Қалиев С. Халық педагогикасының негіздері. – Алматы: Рауан, 1996. – 144 б.
5. Ұлттық ойындарды оқу үрдісінде қолдануға арналған -әдістемелік құрал : оқу әдістемелік құрал / ; Ә. Қ. Ахметов, Қазақстан Республикасы білім және ғылым министрлігі; Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті... –Астана: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, 2008. -88 б.
6. Қазақ ұлттық ойыны асықтан жарыс өткізу және ұйымдастыру [Text]: (әдістемелік құрал) / [авт.-құраст. К.Т. Какашев]. –1-шығ. .. –Қостанай, 2010. -52 б.
7. Ақажанова А. Қазақтың ұлттық ойындары және этнопедагогика. –Алматы: Білім, 2016.
8. Намазбаева Ж.И. Арнайы психология: Оқулық. — Алматы: Алматы баспасы, 2018. — 240 б.
9. Өмірбекова Қ.К., Төлебиева Г.Н. Психикалық дамуы тежелген балалардың коммуникативтік дағдыларын қалыптастыру. // Арнайы білім беру мәселелері. — 2021. — №2. — 45–51 бб.
10. Стребелева Е.А. Формирование сотрудничества у дошкольников с отклонениями в развитии. — М.: Просвещение, 2019. — 128 с.